
KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

A ZENE TITKAINAK KUTATÓJA

Csáth Géza: *A muzsika mesekertje*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000

Mint a középkori tudálékos skolasztikusok, akik egy-egy frott művet, azaz könyvet terjedelmük, vagyis vastagságuk és súlyuk szerint is értékelték, bizarr ötletként megmértem az új zeneírásos Csáth-kötetet, valamint a korábbi, az 1971-ben megjelent *Éjszakai esztetizálást*. Ha mérlegem nem vezetett félre, akkor a friss kiadvány 820, a régebbi pedig 580 grammos. Mivel az *Esztetizálást* már töviről-hegyire átböngésztem, csak a 240 grammnyi különbséget kellett megvizsgálnom. Érdeemes is volt, mert több lényeges adalékkal, mozzanattal kiegészítette a szerző kritikusi működését, ami mindenképpen a gyűjteményt szerkesztő és sajtó alá rendező Szajbély Mihály, valamint az alapos utószóval az összképet részletező és megvilágító Rákai Orsolya munkáját dicséri.

A tizennyolc különféle sajtótermékben napvilágot látott cikkek, tanulmányok, portrék, beszámolók, kritikák, ismertető műsorfüzetek nem csupán a művészi teljesítményeket, a kiválasztott alkotókat, az esztétikai értékeléseket, a muzsika titkainak kutatását helyezik előtérbe, hanem egyúttal az 1906–1912 közötti pesti zenei évadokat is dokumentálják, eredetien, nélkülözhetetlenül.

Mindennek alapja, kiindulópontja Csáth Géza credója, mint azt Oscar Wilde-ra hivatkozva elárulta: „hogy a kritikus csak akkor végez értékes munkát, ha a saját életviszonyaiból, azaz a kor szellemi szükségleteiből meríti a tárgyat: illetőleg a múltat művészi módon képes összekapcsolni a jelennel . . . valami olyant tud felismertetni velünk, ami a mi szívdobbanásainkkal, a mi szellemi életünkkel szoros kapcsolatban áll”. Másutt ehhez hozzáfűzi, hogy emberi kötelesség a megismert műalkotásban méltányolni a teremtő munkát. Ezért aztán a zenét úgy kell hallgatni, hogy azt „a maga teljességében átérezzük és megértsük”. Elgondolkodtató, mementőszerű több mint kilenc évtizedes megjegyzése, hogy az egész napi fárasztó lőtás-futás után „a zenétől sokszor azt kívánjuk, amit az ópiumpipától és hasiscigarettától, hogy elkábítson és fölizgasson bennünket. Ezért kívánjuk a melódiák . . . folytonos modulálását és folytonos – meglepő – harmóniai beállítását”.

Kifejezőmódja, stílusa sok helyütt káprázatosan szemléletes, találó. Puccini csillogó hangszerelését érzékeltetve a fuvolák, oboák, klarinétok sajátosságos és előkelő „parfüm”-jét említi, a trombiták pedig recsegnek, tompítva meg a szív elnyomott fájdalmával „zokognak”. A hárfán mintha mezítlábas apró tündérek szaladgálnának. Goldmark muzsikája „mint valami forró, színes és illatos láva forrong előttünk, mely minden pillanatban valami rendkívülit, valami érdekeset dob ki magából”. Wagner *Lohengrinjének* Grál-lovagja egyszer kék fénykévekben jelenik meg, majd „a muzsika sárga, vörös, zöld és ibolyaszínű lámpáinak túlvilági fényeiben tündöklök”.

Érdemül tulajdonítják neki, éspedig jogosan, Bartók felfedezését, részben pedig Kodály, Weiner méltányolását. Azt is milyen választékosan teszi, megkülönbözteti a „bámulatos, eredeti, forradalmi szellemű” Bartókot és a mérsékeltbb Kodályt, Schönberg, a későbbi nagy újító sem volt ismeretlen előtte. Értéktétele szinte tévedhetetlen. Az ünnepeelt Richard Straussról sókimondoán megállapítja, hogy karmesterként nem olyan kiváló, mint komponistaként, Dohnányiról pedig, hogy zongoristaként jobb, mint zeneszerzőként. Az előadóművészek megítélésében is többnyire magabiztos, észrevételei találóak. Mint például Caruso esetében, akiben a pénzéért csodát váró előkelő közönség, no meg a kritikusok java része „csalódott”. Ő meg csak egyszerűen megállapította, hogy hát csodák nincsenek, ám Caruso „csak a világ legszebb tenorhangjának a tulajdonosa és nem több”. Szellemességének remek példája, hogy Mme Sorga dalestjéről számolva be részletesen leírta a hercegnőnek titulált énekesnő szépségét, megjegyezve, hogy e sok szép, sőt jó dolog között „egyedül egy hasonló értékű énekhang hiányzik”. Szurkapiszkáló észrevétele volt az is, hogy Vecsey Ferenc gyermekkori hangversenyére a hölgyek és urak megvették jegyüket, mert látni akarták a csodát: „az egyszerű madarat, a kétfejű borjút, vagy éppen a tízéves gyereket, aki Beethovent hegedüli”.

Izlését, hozzáértését a hangversenyek sokasága művelte ki. Hogyisne, hiszen a hegedűsök legjavát hallhatta: Geyer Stefi, Vecsey, Hubay, Kreisler, Kubelik, Burmester, Huberman . . . játékát élvezhette. A gordonkások, köztük a felülmúlhatatlan Casals, valamint a zongoristák, énekesek élgárdájának a képességeit is megismerte. És meglett a mércéje az összevetéshez. Néha némi iróniát is megengedett magának a nagy művészekkel kapcsolatosan. A közönség egyik kedvencéről, a világhíró, ám primadonnáskodó Sauer zongoraművészről meg mérte állapítani, hogy Beethovennel „erőszakosan, cinikusan” bánik. Meg hogy „finomkodva, mint egy cukrász, aki nézők előtt készíti tortaremekét, gyúrta, simogatta és formálgatta a billentyűket”.

Ha kellett, nem rejtette véka alá a véleményét. Epébe mártott tollal megírta, hogy Richard Strauss világhíró *Salome* operája nem kerülhetett színre, mert Bécsben egy magas rangú hölgy sikoltva tiltakozott bemutatása ellen, mire fő gróf Apponyi Albert „kultusz hölgy”, illetve kultuszminiszter betiltotta pesti előadását. Az sem került el a figyelmét, hogy a „diszharmonikus filharmonikusok” nem akarták megszólaltatni Bartók egyik szvitjét, mert „ilyen vacakot mi nem játszunk”! Az esetet garázdálkodásnak minősítette, erélyesen követelve az ilyen zenekar felosztatását. Mint ahogy tollhegyre tűzte azt is, hogy díszes nyomásban, s persze közköltésen, kiadták Mihailovich Ödönnek, az Országos Királyi Zeneakadémia igazgatójának „zenemonstrumát”, illetve *Eliána* című dalművét, ahelyett, hogy „spirituszbba tették volna”. Mert hát ott az illő helye.

És szorgalmasan, minden előítélet nélkül írt operettekről, Lehárt finoman az operaházból az operettszínházba utalva; Fráter Loránd szerzői estjeiről, még a közönségéről is, az öreg bácsikról, szentimentális lányokról, kaszinói urakról, akik éjszakákat mulattak át Fráter nótáival. A pesti dalról sem feledkezett meg, rokonszenvesen foglalkozva ezzel a „rongyos ruhájú nyurga, sápadt fiú”-val, aki a jég hátán is megél. Éber megfigyelőként arra is kitért, hogy a középiskolákban mellőzik a zene oktatását, népszerűsítette a modern házi muzsikát, és pedig a művelődés érdekében.

Többször egymás után háromszor, négyszer is jelentkezett írásaival, néha két-három változatban is, közvetlenül a koncertek, operaelőadások után ülve le íróasztalához. A lázas munka következtében néha erejéből csak arra tellett, hogy Padarewskiról, a zongora koronázatlan fejedelméről csak öt sort, Huberman élhegedűsről öt, Bartók–Kerpely fellépéséről pedig csak négy sort vessen papírra. Elvétve tévedett is, Grieget egyszer svéd zeneszerzőként említve, vagy pedig Bachot hetvenöt évesként temetve el, jóllehet csak hatvanöt esztendői élt. Gyengéje volt a szülővárosában, Szabadkán működő Lányi Ernő, akinek minden megjelent kottáját, és általában egész munkáját méltatta, méltányolta.

De próbálja csak valaki utánózni, mindazt sikeresen elvégezni, amit rövid, alig harminckét évig tartó életében csinált. Mert hát jeles író is volt, orvos, komponált, hegedült is, ismereteit a korabeli és a régebbi zeneszerzőkön kívül kiterjesztette a világirodalomra, Homéroszra, Petrarcára, Schillerre, Goethe-re, Baudelaire-re, Zolára, Schopenhauerre, tudósokra, a pszichológiára . . . még felsorolni is nehéz, kire, mire. Mondhatni példát mutatva: ilyen tájékozott legyen az igazi, avatott kritikus. Mint ő, aki még mindig nem eléggé feltárt nyomokat hagyott a magyar zenei életben.

Ezért is mérettetett meg ezúttal is, és súlyosnak találtattott.

VUKOVICS Géza

AZ „ŐSATYA” JÁTÉKTERE

Bodor Ádám: *Az érsek látogatása*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1999

A cím által szuggertált várakozó attitűd zsákutca. Az érsek nem jön el! A könyv mégis kaland. Alvilági, piszkos és bűzös miliőbe helyezett, ősi erő által vezérelt (bűnügyi) kaland, melyben a realitás határai (néha) elmosódnak, s csak egy lépés az álmovilágtól a túlvilág.

A regényben kulcsszerepe van a látogatásnak. Igaz, a látogatás helyett csak a látogatás várása realizálódik. Ettől függetlenül az érsek releváns szerepe Bogdanski Dolina lakóinak mindennapjaiban vitathatatlan, hisz az érsek látogatása által determinált életet élnek. A vegetáló hétköznapiakat lázas, ünnepi hétvége váltja fel, ugyanis ekkor érkezik (?) a felsőbbrendűséggel bíró lény, akinek neve, személye változó, de ő mint felsőbb hatalom megkérdőjelezhetetlen. (Vladimir és Estragon transzcendens, megfoghatatlan „istenkéje” Bogdanski Dolinán ugyanúgy megfoghatatlan, „ezer darabra szakadt”, de a hatalomhoz, politikához szorosan kötődő.) Az érsek potenciális (hétvégi) látogatásai tartják izgalomban, életben az izolált világ lakóit. Ennek a ciklikusságnak a jegyében zajlik az élet. A körkörösség, az ismétlés a regény alapszerkezete, mely egyúttal szuggertálja, hogy a világ (Bogdanski Dolina világa) ismétli önmagát. A narrátort elkergetik koholt vádak alapján, majd visszatér. A mű végén azonban ismét a „kagylók” miatt kell menekülnie.